

*Кыдыралиев К.К., Ажибаева А.Ж.***САБАК АРКЫЛУУ БЕРИЛИП ЖАТКАН БИЛИМ – БУЛ ЖЕМИШ***Кыдыралиев К.К., Ажибаева А.Ж.***ЗНАНИЕ ПРЕПОДАВАЕМОЕ ЧЕРЕЗ УРОК – ЭТО ПЛОД***К.К. Kydraliev, A.Zh. Azhibaeva***THE KNOWLEDGE TAUGHT THROUGH THE LESSON IS THE FRUIT**

УДК: 37.013

Макалада билим берүү системасы боюнча мектептерди атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларында кадрларды туура тандоо, мектептерди өзгөчө айылдык мектептерди окуу-методикалык жана техникалык каражаттар менен чыңдоо, мектептерди окуу-тарбия процесстеринин сапатын жогорулатуу менен мугалимдердин жаңыча изденүү иш аракеттерин колдоого алуу, мектептердин, ата-энелердин жана ЖОЖдун бирдиктүү иш аракетинин механизмдинин турмушка ашыруу жөнүндө айтылат. Ошондой эле макалада мектеп мугалимдеринин илимий түшүнүктүүлүгүн өздөштүрүү, мектептерди "текшерүү" эмес "окуу-методикалык жардам" принцибин турмушка ашыруу идеялары сунушталат. Макалада учурдагы окуу-программалык материалдарды элибиздин өлбөс-өчпөс Улуу Сабак Дөөлөттөрүндөгү таалим-тарбиялык гүл азыктары менен байланыштырып, мектеп окуучуларынын улуттук сезимдерин ойготуу жөнүндө айтылат.

Негизги сөздөр: сабак, билим, системалуулук, ырааттуулук, билим берүү системасы, учурдун талабы, айылдык мектептер, окуу методикалык каражаттар, компетентүүлүк, ата-эне.

В статье говорится о правильном подборе кадров в специальных профессиональных и высших учебных заведениях по системе образования, об укреплении школ, особенно сельских учебно-методическими и техническими средствами обучения, о поддержке новых поисковых действий для повышения качества учебно-воспитательного процесса в школах, о реализации механизма единого взаимодействия школ, родителей и вузов. Также в статье говорится о восприятии научных понятий учителями школы, о принципе «не проверки» школы, а учебно-методической помощи «школе». В статье говорится о пробуждении национальных чувств школьников, о взаимосвязи воспитания бессмертных Великих Уроков Уважения.

Ключевые слова: урок, образование, системность, последовательность, система образования, современные требования, сельские школы, учебно-методические средства, компетентность, родители.

The article talks about the mechanisms of a single activity of universities, parents, schools, about new job seekers for teachers, about strengthening teaching, methodical and technical means, about the proper selection of personnel in the university and school. The article speaks about the perception of scientific concepts by school teachers, about the principle of "not checking" the school, but about the educational and me-

thodological assistance" to the school. The article talks about the awakening of the national feelings of schoolchildren, about the relationship between the educations of the immortal Great Lessons of Respect.

Key words: lesson, education, system, consistency, education system, modern requirements, rural schools, educational and methodical means, competence, parents.

Ар бир өлкөнүн өсүп-өнүгүү, илим-билимин өркүндөтүү жолунда, өз улуттук өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу келип чыккан, башкаларга окшобогон перспектүү проблемалары, илим-билимге карай жаңылануулары болот эмеспи. Кыргыз Республикабыздын илим-билимге карай болгон мыйзамында: «Билим берүү жана илимди өркүндөтүү мамлекетибиздин саясатында туруктуу өнүгүүнүн жана социалдык жыргалчылыгынын маанилүү касиети катары бааланууда. Ушул принциптин негизинде иштелип чыгып жаткан мамлекеттик программалар билим берүү системасынын сапатын ар тараптан жакшыртууга багыт алышы менен артыкчылыкка ээ деп таанылууда. Ошондой эле бардык типтеги мектеп окуучулары атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларынын студенттери мамлекеттик стандарттардын талаптарынан кем эмес деңгээлде билим алууга ички тартип эрежелерин каада-салттарын сыйлоого жана акыл мурастарын өздөштүрүү...» ж. б. жөнүндө айтылат.

Албетте, билим берүү системасындагы коюлуп жаткан талаптар жалаң гана мектеп окуучуларынын атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларынын студенттеринин кызыкчылыктарын көздөбөстөн, өлкөнүн жана жалпы эле жаштардын келечеги үчүн: эң биринчи, билим берүү системасы боюнча окуу жайларында кадрларды туура тандоо. Экинчиден, мектептердин (өзгөчө айылдык мектептер үчүн) окуу методикалык каражаттарынын базасын чыңдоо. Үчүнчүдөн, мектептерде окуу тарбия процесстеринин сапатын жогорулатуу жана мектеп мугалимдеринин, атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларынын профессордук-окутуучуларынын компетентүүлүгүн жана жаңыча изденүү иш процесстерин ар тараптан колдоого алуу. Төртүнчүдөн, мектептердин, ата-энелердин, атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларынын бирдиктүү иш аракетинин туруктуу механиз-

мин турмушка ашыруу. Бешинчиден, мектеп мугалимдеринин атайы жана жогорку окуу жайларынын профессордук – окутуучуларынын илимий түшүнүктүүлүгүн өздөштүрүү.

Бүгүнкү мектеп парталарында олтурушкан окуучулар - эртеңки студенттер. Алар келечектеги илимий билимдин ээлери же келечекте турмуш-тиричилик комбинаттарында, мектептерде, атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларында, бүткүл элдик-мамлекеттик эмгекке тартылууга тийиш. Ошондуктан ар бир мектеп мугалимдеринин, атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларынын профессордук окутуучулар коллективинин пландуу аткарылуучу сабактары, лекциялары жана лабораториялык-практикалык иш процесстери сапаты жагынан мектеп окуучуларын жана студенттерди келечек турмуш жолуна максималдуу деңгээлде даярдоого, өзгөчө зарыл болгон илим билим булактары менен жабдууга ошондой эле атуулдук активдүүлүккө багыт берүү менен ар кандай терс көрүнүштөргө, принципсиздикке келишпестик мамиледе болуу.

Билим берүү системасынын башкы талабы, ар бир мектеп окуучуларынын, кесиптик жана жогорку окуу жайларынын, студенттеринин ар тараптуу сапаттуу билим-илимге ээ болуусуна өбөлгө түзүү жана окуу-тарбия процесстерине тоскоол болгон элементтерди четтетүү менен билим берүү системасынын оптималдуу иш процесстеринин эң ыңгайлуу механизм жөнгө салуу. Мезгилдин талабына ылайык азыркы мектептердин негизги милдеттеринин бири – элге билим берүү системасы боюнча мектептерде **мугалимдердин, ата-энелердин жана жогорку окуу жайларынын** бирдиктүү байланыш иш процесстерин турмушка ашыруу. Эгер бул үч түйүн ата бабаларыбыздын ала арканындай өрүлгөн болсо, мектеп окуучуларынын жана жогорку окуу жайларынын студенттеринин улуттук сезимдери ойгонуп, билим-илимге болгон кызыгуулары өркүндөп өсөт.

Билим берүү системасынын учурдагы абалы талапка жооп бере алабы же бир рамкага салынып калгандыктын айынан аксап жатабы? Билим берүү системасы мурда кандай эле? Азыр кандай? деген сыяктуу калыс суроолор берилүүдө. Союздун убагында «Кадрлар баарын чечет» деген уран астында иш жүрчү эле, бирок кийинки мезгилде бул ураандын салмагы анчалык угулбай калгандай.

Албетте, мектептерде болсун же атайы кесиптик жана жогорку окуу жайларында болсун билим берүү жана тарбиялоонун сапаттуулугу, түшүнүктүүлүгү ошол эле мектеп мугалимдеринин атайын кесиптик жана жогорку окуу жайларынын профессордук окутуучулар коллективинин изденүү иш аракеттерине усулдук жактан жаңылануусуна байла-

ныштуу эмеспи. Демек, билим берүү системасы боюнча кандай гана окуу программалары менен иш алып барышпасын, кандай гана концепциялар кабыл алынбасын, мектеп мугалимдеринин жана профессордук окутуучулар коллективинин тынымсыз изденүүдөгү чыгармачылык аракетсиз, ак дил-жүрөгүсүз билим берүүнүн сапатын жеткиликтүү деңгээлге көтөрүүгө мүмкүн эмес. Ошондуктан кадрлар маселесин оң жолго салып, иш кылуу учурдун талабы.

Бул проблеманы турмушка ашырыш үчүн облустук, шаардык жана райондук билим берүү бөлүмдөрүнүн башчылары, мектеп директорлору, жана билим берүү системалары боюнча инспекторлору, окуу иштеринин методистери өздөрү даярбы? Бүгүнкү күнү бул сөздүн кандайдыр – баркы салмагы кандай? Кечээ кандай эле? Бул суроолорго жооптуу союз мезгилиндеги педагог-экспериментатор Ш.А. Амонашвилинин илимий жана кадрлар маселелери боюнча Казак республикасына барып «Ивестия» газетасына берген интервьюсу менен бышыктайлы: - **«Казакстандын үч облусунун билим берүү башкармалыгы, 17 шаардык жана райондук билим берүү бөлүмдөрүнүн башчылары, 70 мектептин директорлору мурда ар кандай саясий кызматтарда иштешип, андан куулгандар, мектеп турмушундагы окуу – тарбия жана окуу-методикалык иш процесстери менен такыр тааныштыгы жок башкаруучулар...»** - деп берилет.

Эгер биз ушул проблеманы өз республикабыздагы облустук, шаардык жана райондук билим берүү системаларынын башчыларына, инспектор-методистерине жана мектеп директорлоруна коюп, кылдат ой жүгүртүп көрсөк алардын башкаруу стилдери, окуу методикалык уюштуруу процесстери учурдун талабына жооп бере алабы? Мүмкүн демократиялык башкаруу стили сырта калып, жалаң авторитардык жана либералдык башкаруу стилдери өкүм сүрүп: ..., «ойлонбогон, макул деп башын ийген инсан, ойлонбогон башын ийген жетекчилерди кадрларды даярдашып чыгарышат (Мустафа Кемал Ататүрк)», деген акыл – ою эл арасында айтылууда.

Албетте, бул айтылган учкай ойлорду турмушка ашыруу иши эң биринчи, облустук билим берүү башкармалыгына, шаардык жана райондук (айылдык) билим берүү бөлүмдөрүнүн жетекчи кызматкерлерине жүктөлөрү талашсыз. «Аганы көрүп ини өсөт, эжени көрүп синди өсөт» дегендей, алар өздөрү мектеп мугалимдери үчүн идеал боло алышабы? «Кокондо жатып кол шилтейт» же приказ берип, болбогон кагаздарды чогултуунун ордуна мектеп мугалимдерине окуу-методикалык жандуу жардам катары, алар (инспектор, методистери) өздөрү мезгил-мезгили менен инновациялык, интерактивдик жана формативдик

таанып билүү, формативдик окутуу жана формативдик баалоо процесстери ж.б. боюнча көрсөтмө, ачык сабактарын өткөрүшүп, сабактардын сапаттарын жакшыртуу жана мектеп окуучуларынын билим деңгээлин көтөрүп, аларды билим алууга кызыктыруу жөнүндөгү жаңы маалыматтарды, окуу методикалык эң ыңгайлуу ыкмаларын мектеп мугалимдерине сабак аркылуу түшүндүрүп, «Текшерүү» деген сөздүн ордуна «мектеп мугалимдерине окуу-методикалык жардам» деген терминди кеңири пайдаланышса, учурдун талабына кеңири туура келген болоор эле.

«Айтмайынча ким билет, ачпайынча ким көрөт» дегендей сөзүбүз тагыраак болсун болсун үчүн айрым фактыларга аздап токтоло өткөнүбүз оң болор. Өзүбүз деле газет-журналдардан окуп, массалык маалымат каражаттарынан угуп жүргөнүбүздөй эле, элге билим берүү бөлүмдөрүнүн айрым жетекчи кызматкерлери жана мектеп директорлору: - «Жаңылануу деген сөздүн мааниси өтө терең, ал ыкшоолукка чабылган камчы. Эскирген көнүмүш адатты керексиз деп ыргытып жиберүүдөн дагы деле тайсалдайбыз», дешип кимгедир нааразы болушат. Деги, алар эскиликтин кайсы түрүн же формасын айтып жатышат. Эгер билим берүү системасы боюнча окуу-методикалык иштериндеги элге сиңип калган педагогикалык идеяларынын баарын эски деп, эскирген буюм катары таштандыга ыргытып таштасак, анда жаңысын кайдан табабыз? Балким мектептердин ички-сырткы эски жазалгаларын ыргытып ташташып, кайрадан жаңыча жазалгалоолорун айтып жүрүшпөсүн?

Ырас эле, өзгөчө кийинки мезгилдерде мектептердин ички жана тышкы көрүнүштөрүн кооздоп, жазалгалоо иштери өзүнчө эле модага айланып кеткендей. Жетекчилер алмашышса өзгөртүү бир карасаң сулуу кыздарды тандоо конкурсундай эле. Жакшы кооздолуп жазалгаланган айрым мектептер мактоого ээ болушат. Алардын аттары республикалык билим берүү министрлигине чейин дүңгүрөйт. Ал эми кароо конкурсунда жеңилүү ызасына капталып, жемеде калган мектеп жетекчилери мектептин иши начар деп бааланып, айрымдары кызматтарынан кетишет. Бирок ошол аттары борборго чейин дүңгүрөгөн мектептерде окуу-тарбия иштеринин сапаты жана мектеп окуучуларынын алган билим билимдеринин деңгээли кандай болду экен? Балким жеңилүү ызасына ээ болгон мектептердин окуу-тарбия иштеринин сапаты жана окуучулардын билим деңгээли жогору болуп жүрбөсүн? Бир сөз менен айтканда, кептин төркүнү мектеп окуучуларынын билим деңгээли менен көркөм кооздоолор айкалышпай, мектептердеги жалпы педагогикалык иш аракеттери класстарды, кабинеттерди мектептин жалпы жазал-

галоо иш процесстери боюнча гана бааланып жаткандай сезилет.

Албетте мектепти, мектептей кылып жазалгалоого эч кимдин деле каршылыгы жок, бирок ар нерсенин чеги болуш керек. Чындыкка келсек, мектеп мугалимдеринин өтө зарыл убактылары мектепти, класс-кабинеттерин жазалгалоо иштерине кетип, ага карай эмгектери бааланып жаткандай.

Албетте, мектептерде окуу-тарбия иштери боюнча эч иш аткарылбайт деп айтыштан такыр алысмын. Болгону жыл бою кайра-кайра тажатма жазалгалоо иштерине кеткен убакыттарды, каражаттарды мектептеги окуу-методикалык иштердин сапатын өркүндөтүүгө зарпалган болсо, мектептерди «начар», «жаман» окуучулар болмок эмес беле деген ой келет.

Өткөндү унутпа ал келечектин окутуучусу, жаңыны жаратыш үчүн эскини билиш керек! Мурда мектептердин кире бериш, маңдай жагында Лениндин портрети илинип, анын жылмайган элеси мектеп окуучуларын жакшы окууга, жакшы жүрүш-турушка үндөп, жакшы турмуш жолуна багыт берип тургандай сезилер эле. Ошол эле киребериштеги бөлмөнүн оң жагына «Окуучулар силер үчүн» деген планшеттер илинип коюлчу. Ушул эле бөлмөнүн ыңгайлуу жерине дагы эки планшет илинген. Анын биринде эмгектеринен жогорку сыймыкка ээ болгон ата-эне-лердин сүрөттөрү илинип, экинчи планшете эң мыкты окуп жатышкан, мектептин коомдук иштерине активдүү катышкан окуучулардын сүрөттөрү илинип коюлар эле. Бул эки планшеттен окуучулар ата-эне-лер, коомдук уюмдардын жетекчилери өздөрүнө керектүү маалыматтарды алышып, өз ойлорун ортого салышар эле. Башкача айтканда, бул планшеттер мектеп, үй-бүлө жана коомчулуктардын ортосундагы ынтымактуу, бирдиктүү байланыштарынын башкы булагы катары бааланар эле.

Мектептин биринчи этапында башталгыч класстардын окуучулары үчүн: – «Жомок чындыкка айланды», «Жаш бөбөктөр үчүн», «Дүйнө кызыктары» сыяктуу планшеттер ылайыгына жараша илинчү.

Мектептин экинчи этапында элибиздин өткөндөгү батыр уул-кыздарын унутпай эскерүү максатында: – «Алардын аттары унутулбайт», «Бир тууган өлкөлөргө саякат», «Достук клубу», ал эми мектептин жогорку этаптарына: – «Акылмандын иши жашайт жана жеңет», «Окуучулардын өндүрүштүк бригадасы», «Өз тилиңерди унутпагыла» ж.б.у.с. жалпы саясатка байланыштуу планшеттер кандайдыр бир система-ырааттуулук менен илинип, көрүүчүлөрдү өзүнө тартып турар эле.

Албетте, жөнөкөйлүк адамдардын турмушунун бардык кырдаалында, адептүүлүк жактан тазалыгында, сүйлөгөн сөзүндө, мектепти жазалгалоо иште-

ИЗВЕСТИЯ ВУЗОВ КЫРГЫЗСТАНА № 5, 2019

ринде, билим-илимге умтулуусунда ж.б. кездешет эмеспи. Демек, иш процессиндеги жөнөкөйлүк – бул коюлган максатты өз деңгээлинде аткара билүү дегендик. Жөнөкөйлүк шалаакылыкка же жалкоолукка такыр жатпайт. Ошондуктан кандай гана иш болбосун анын жөнөкөй, ченемдүү болушу жалпыга жагымдуу көрүнүш.

Адабияттар:

1. Жусуп Баласагын, “Кут алчу билим”. - Ф., 1988.
2. Волков Г.Н. “Этнопедагогика”. - М., 2000.
3. Байгазиев С. “Атуул жана Ата-Журт”. - Ф., 1990.
4. Бабанский Ю.К. “Оптимизация процессе обучение”. - М., 1997.
5. Основы дидактики. - М., 1976.
6. Сухомлинский В.А., “Павлышская средняя школа”. - М., 1979.
7. Сухомлинский В.А. “Мугалимдерге жүз насаат”. - М., 1987.
8. Куриленко Т.М., “Задачи и управление по педагогике”. - Минск, 1978.
9. Кыдыралиев К. “Этнопедагогика” – улуттук нуктагы таанып-билүүнүн жана тарбиялоонун булагы”. - Б., 2010.
10. Ян Амос Коменский, Д.Ж. Блок, И.П. Пестолоцци, Ж.Ж. Руссо, И.Гербард. Педагогические наследие - М., 1289.
11. “Кыргызстан Энциклопедиясы”. - Б., 2001.
12. “Залкар акындар”. - Б., 1990. - Т. 2.